

УДК 001:130

Фаріда Тихомірова

ІДЕНТИЧНІСТЬ ОДЕСИТІВ ТА ОБРАЗ МІСТА У МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті актуалізуються проблеми міської ідентичності у міждисциплінарних дослідженнях міста, одним з напрямків якого стає увага до певного локального простору та ідентичності. Метою даної статті є спроба розкрити певні аспекти антропології міського простору та ідентичності на прикладі Одеси. Позитивна одеська ідентичність не може асоціюватися виключно з якоюсь однією епохою або одним мифом, символом, з жорсткою національною ідентичністю.

Ключові слова: територіальна ідентичність, регіональна ідентичність, локальна ідентичність, міська ідентичність, ребрендинг міста, міський миф.

Актуальність проблеми ідентичності зумовлена як соціальними, так і світоглядними та епістемологічними чинниками. Задоволення потреби у спільному бутті є одною з найважливіших потреб людини. Людина ототожнює себе з іншими людьми в контексті певних ідей, символів, пріоритетів та преференцій. Світ поступово відходить від релігійних та ідеологічних домінант у бік економічних та поведінкових. Динаміка сучасного соціуму, його екзистенційні виклики, формують нову ідентичність людини.

Ідентичність розглядається як певна зона рівноважного стану в ході циклічного змагання двох тенденцій – консервативного (модерну) і ліберального (постмодерну). Багато дослідників бачить вирішення проблеми ідентичності в подальшому розвитку стилю епохи модерн, націленого на збереження цілісності і стабільності світу. Інші ідеалізують позицію постмодерну, яка абсолютно протилежна: зруйнувати стабільність, розширити свободу вибору. Населення різних регіонів та міст потребує пошуків і обґрунтування своєї значущості, унікальності та специфічності.

Останнім часом набувають актуальності дослідження антропології міста, одним з напрямків якого стає увага до певного локального простору та ідентичності, що розкривається на прикладі певного міста. Метою даної статті є спроба розкрити певні аспекти антропології міського простору та ідентичності на прикладі Одеси.

Дослідження територіальної ідентичності в останні десятиріччя входить в число самих актуальних напрямів у різних галузях науки. Територіальні (локальні і регіональні) ідентичності та процеси, що сприяли їх занепаду, потребують міждисциплінарного дослідження.

На початку 90-х років ХХ століття Р. Робертсон назвав тенденцію до

збереження і посилення регіональної значущості на тлі глобалізації «глокалізацією» [35]. Регіональна ідентичність включає в себе низку напрямків, таких як політичні, економічні, і культурні, вона стає предметом досліджень у філософії, історії, географії, культурології, регіональних політичних дослідженнях і інших галузях гуманітарного знання [1]. Кожна дисципліна має свій понятійний апарат, методологію, тезаурус [11], [31].

Методологію дослідження співвідношення локальної та регіональної ідентичності соціальних суб'єктів розроблено соціологами, але системний, компаративний, герменевтичний та біографічний методи, на наш погляд, займають належне місце у дослідженні ідентичності.

У соціології, філософії, психології та культурології наявні дві інтерпретації ідентичності: як самототожності та уподобання себе до когось-небудь, або певної спільноти. Ідентичність, відчуття самототожності, дає людині розуміння власної цілісності із довкіллям. Відчуття ідентичності у різних суб'єктів – країн, спільнот, людей суттєво відрізняються.

Кожна країна, регіон, місто прагне виразити через ідентичність свою неповторність та характерні риси. В українському суспільстві відбувається процес освоєння певних напластувань історії колективною пам'яттю [20]. Міську ідентичність визначають як сукупність цінностей, емоцій та асоціацій стосовно певної території, її культури, характеристиках, що створюють уяви про привабливість певного місця, якості та вартості товарів та послуг, які відрізняють місто від інших [26]. Ця сукупність емоційних та раціональних уявлень спирається на співставлення всіх ознак країни, власного досвіду та інформації, що впливає на створення певного образу [18].

Ідентичність, ідентифікація і самоідентифікація – це, з одного боку, умова стійкого розвитку культурних спільнот як туристських дестинацій, а з іншого – системоутворюючі чинники в міжкультурній комунікації та міжнародному туризмі. Успішні міста акцентують увагу не тільки на туризмі, але й на натхненні мешканців міста, укріпленні локальних спільнот, або на залученні бізнесменів та інвесторів. Туризм, в свою чергу, стає одним з потужних двигунів сучасного міського розвитку. Ототожнення себе зі «своїми» і протиставлення себе «чужим» за певними характерними ознаками дозволяє індивіду визначити своє місце в системі міжкультурної комунікації, а ідентичність сама по собі є туристською атракцією, що породжує мотиви і стимули туристичної подорожі.

Дискурс ідентичності в ракурсі теоретичних моделей і обґрунтувань склався в різних напрямках як зарубіжного, так і наукового знання – філософії, психології, соціології, політології. При цьому емпіричні дослідження різних видів ідентичності характерні в основному для зарубіжної

науки. Для вітчизняної науки, в силу соціально-політичних трансформацій суспільства, специфіки території і багатонаціонального населення країни, пріоритетними напрямками досліджень є національна і етнічна ідентичність [2], [13]. Інші (локальні) види просторової ідентичності залишаються практично невивченими, хоча питання специфіки і розвитку міст і територій є ключовими для сучасної урбаністики.

Концепт «ідентичність» є одним з фундаментальних універсально-культурних концептів, які відображають загальнокультурні та загальногуманітарні цінності туризму, аксіологічні мотиви мандрівників та приймаючих спільнот, таких як «автентичність», «етика туризму», «сталий туризм», «культурна спадщина», «культурний туризм», «наслідний туризм», «волонтерський туризм», «примиренський туризм» та інші. Подібні концепти як експліцитно, так і імпліцитно ціннісно заряджені і несуть в собі потужний гуманітарний імператив.

Місто стає одним з основних специфічних та автономних об'єктів соціального та гуманітарного пізнання, зокрема, соціології, урбаністики, економіки, політології, демографії, культурології, культурної антропології, культурної географії, певним соціокультурним «вузлом», виявляється не тільки історичним, а й методологічним початком координат в соціальному просторі. Воно є водночас фізичним, соціальним і культурним простором. Міська ідентичність є інструментом, чисельні європейські міста та регіони успішно ним користуються. Для європейського міста характерним є соціальний тип громадянина, члена вільної, самоврядної міської громади, «бюргера». За багатосторонністю своїх соціальних та культурних відносин бюргер перевершував представників інших станів.

В останні роки тема «urban studies» (міських досліджень), теоретично і методологічно обґрунтована і емпірично апробована у Західній Європі та США. Міська ідентичність для України є відносно новим концептом і в даний момент знаходиться на стадії формування [21].

Зарубіжні дослідження особливо приваблюють тим, наскільки різним чином вони трактують специфіку міського життя і співвідношення подібної специфіки з дискурсами про місто, як про цілісну систему.

Ю. М. Лотман запропонував сприймати місто як елемент складної семіотичної системи, своєрідного генератора культури [24, с. 453]. Відповідно до даної ним типології Одесу, на наш погляд, можна вважати «ексцентричним» містом. Портове місто, як театральна сцена, арена для різних культурних зіткнень виявляється місцем, яке виявляє свою «ексцентричність». Розмаїття культур, підприємливість і живий гумор, в принципі, характерні для великих торгових портів, де доводиться співпрацювати людям різних національностей і культур. Такі міста особливо

виділяються на тлі закритих і консервативних країн, якою була Російська імперія. Для її громадян в Одесі багато було дивним, але саме тут вони могли відчувати себе вільними.

В Османській імперії схожим містом були Салоніки – теж порт, і теж з дуже змішаним населенням. Схожий менталітет все ще можна спостерігати у Венеції, хоча і там він розвивається через міграцію населення. Старожили залишають місто, а мігранти привносять із собою зовсім інший менталітет. Такі процеси відбуваються і в Одесі.

Російський соціолог В.Вахштайн доводить, що аксіоматичні допущення соціологічної теорії проблематизуються, якщо місто починає вивчатися як топологічно множинний просторовий об'єкт, частиною якого є його власні описи. Він пропонує оригінальне теоретичне рішення, що виключає апріорне розрізнення мови і простору, – ресурсами такої реконцептуалізації стають філософія простору Г. Лейбніца і соціальна топологія Дж. Ло [3].

Отже, стають актуальними дослідження спрямовані на вивчення механізмів формування, особливостей, стратегій використання символічних ресурсів міста. Таким ресурсом є міська ідентичність, яка починає займати все більш важливе місце в житті території; країни, міста і окремі регіони, як товари і компанії, теж мають особливості. Міста починають конкурувати один з одним і в даному протистоянні важливу роль відіграють символічні ресурси міста, його здатність знайти неповторне обличчя і здатність індивідуалізуватися. На наш погляд, багато людей хотіли б зробити своє місто красивішим, привабливішим, виділити особливості свого регіону, які відрізняють його від усіх інших. Тому і зростає інтерес до міської ідентичності, в тому числі, і в нашій країні.

Ідеї представників київської філософсько-антропологічної школи постають як теоретичне та методологічне підґрунтя антропології міста. В. Горський, В. Малахов наголошували на унікальності людського досвіду і світу в міській культурі [25]. Представники харківської школи, зокрема О. Мусієздов[26] та Л. Стародубцева [30] досліджували різні аспекти міської культури.

Львівським істориком Ярославом Грицаком проведені дослідження української ідентичності [12], [13], нідерландський славіст Ян Пауль Гінріхс наголошує на тому, що Львів зазнав майже всі ті потрясіння, що ми їх нині вважаємо основними моментами історії ХХ сторіччя [7].

Феномен фланерування і міських пасажів у філософії В. Беньяміна проаналізовано у яскравій праці В. Єрмоленка «Оповідач і філософ: Вальтер Беньямін та його час» [17]. Культурологічна тенденція осмислення міста представлена у дослідженнях Т. Возняка «Феномен міста»[4], [5], та С. Шліпченко «Записано на камені»[33].

Незважаючи на активний розвиток вітчизняної урбаністики та осмислення шляхів розвитку і ролі міст і територій окремими вченими, теорія міських досліджень запозичена, але не до кінця адаптована до українських реалій. Цікавою ініціативою постає програма «Код міста», створена громадською організацією Garage Gang, яка з 2009 року втілює в Україні стратегію «Творчі міста. Творче суспільство». Ця довгострокова програма на перетині інтересів людей культури, аналітиків, бізнесів, а також державних діячів, які займаються розвитком міст. Інструментом залучення спільнот стала всеукраїнська платформа інновацій «Велика Ідея».

Місто неможливо зрозуміти без аналізу культурних проєктів, які створює людина, адже міська культура є насамперед антропологічним феноменом. На жаль, досі немає подібних ґрунтовних міждисциплінарних досліджень стосовно територіальної ідентичності одеситів.

Вчені Кембриджського університету Віра Сквирська і Керолайн Хемфрі назвали Одесу «Містом ускользаючого космополітизму». Ними був зроблений прогноз, що одеський колорит і ментальні особливості його жителів з часом будуть неминуче слабшати [29].

Професор Джорджтаунського університету Чарльз Кінг у 2011 році видав книжку «Odessa: Genius and Death in a City of Dreams», яка була перекладена російською, і вийшла під заголовком «Одесса: величие и смерть города грёз» [22]. Автор відзначає «ностальгію за космополітичною ідилією», яку героїчно намагається втілити Одеса.

Вітчизняний історик М. Гаухман, аналізуючи текст Ч. Кінга, фокусується на просторовій неоднорідності як базовому конструкті міського міфу та інтерпретації Одеси, як «міста–свята» при розумінні певної трагічності сьогоdnішнього погляду [6]. Місто, за оцінками дослідників, втрачає свою специфіку, не тільки стає в ряд інших обласних міст, але й певним чином деградує. Одеська ідентичність, зберегається переважно в Приморському районі. Багато сімей проживають там по п'ять і більше поколінь та залишаються носіями традиційних рис одесита – толерантності, космополітизму, індивідуалізму. Мальовничі, гостинні та затишні одеські двори швидко зникають. Можливо, саме тому багатьом одеситам в останні роки все більше притаманна ностальгія по старому доброму минулому, про який тепер нагадують лише розповіді старших і чорно–білі світлина в альбомі.

Ті, хто з ностальгією і гордістю згадують колишню, багатоголосу Одесу, де завжди жили понад сто національностей, сьогодні не виражають палкого ентузіазму з приводу появи переселенців або іноземців у себе у дворі. Схожа ситуація в спальних районах, де живе багато мігрантів. Окремі райони вражені соціальними епідеміями – алкоголізмом, наркоманією та

ксенофобією.

Серед найважливіших причин, що викликали занепад територіальних ідентичностей, дослідники називають стрімку урбанізацію та індустріалізацію, еміграцію та недосконалу політику формування національної ідентичності. Внаслідок інтенсивної урбанізації місто радянського періоду створило тип «мешканця міста у першому поколінні», який не втратив зв'язків із селянською субкультурою та психологією. Внаслідок цього певні соціокультурні розбіжності закріплюються та вступають в конфлікт з тими моделями поведінки, які формує інформаційне суспільство, спираючись на комерціалізовану масову культуру.

На наш погляд, доцільним є підхід, запропонований канадською дослідницею Танею Річардсон – антропологічне дослідження міста в зв'язку з трьома темами: міські міфології і форми спілкування, соціальні рухи і уявлення про громадянство, а також міське планування і дизайн [34].

Тим більше, що на філософському факультеті Одеського національного університету розвивається підхід до філософської антропології як до сучасної парадигми філософського розуміння людини, людського буття і методологічної основи інтеграції знань про людину [10].

Аналіз одеського міфу з наголосом на парадоксальність зміни ролей різних просторів у Т. Річардсон, на наш погляд є перспективним евристичним напрямом для подальших розвідок. Поза сумнівом, в суспільстві з'являється певний соціальний запит саме на професійний антропологічний аналіз міського життя.

Український філософ та публіцист Максим Карповець, слушно зауважує, що міфологія формує особливе обличчя міста, робить його унікальним на урбаністичній карті [21]. У сучасних містах розвивається міська міфологія, представлена міськими легендами У сучасних містах розвивається міська міфологія, представлена міськими легендами [8], [27], [28].

Сьогодні важливо досягнути специфіку міської традиції взагалі і спробувати визначити «культурний код» кожного міста, значущі зміни в його культурному ландшафті, зрозуміти, наскільки важливим є місце етнічності у маркуванні культурного простору сучасного міста, в формуванні внутрішньодержавних культурних кордонів та загальноукраїнського нарративу [2], [13].

Поліетнічне місто являє собою соціокультурний простір з притаманним йому певним культурним ландшафтом. Антропологічний ландшафт такого сучасного міста є складною системою субландшафтів, окремих пейзажів і сюжетів. Напевно, поступово складеться загальне системне уявлення про антропологію міста, а поки існує задача ретельного аналізу окремих

предметних областей для формування цілісного розуміння складних взаємозв'язків між ними.

Напевно, найбільшим бажанням майже кожного містянина є бажання зробити своє місто неповторним, тому люди готові щоразу винаходити й діставати з архівів будь-які наративи, тільки б місто було особливим, а ще краще – вічним. Одеса не стала винятком. Міф про місто, де все стають вільними і багатими, де шахрайство не є вадою, а є певним стилем життя, завжди привертав увагу.

З чого складається типова ідентичність «справжнього одесита»? Тепле море, сонячне, привітне місто, одеська кухня, «Гуморина», колоритні бандити на кшталт Соньки Золотої ручки, Бені Крика та інших героїв І. Бабеля. Складається враження, що в Одесі потрібно безперервно жартувати та розмовляти виключно «одеською говіркою», як у фільмах «за Одесу».

Ця міфологія виражається в сучасному міському фольклорі. Сьогодні старий «одеський міф» втрачає актуальність, руйнується, і багатьом одеситам його не шкода: занадто багато в ньому романтизованого криміналу і вульгарності. Але на нього все ще є попит, це призводить до появи численних туристичних «підробок» під «стару Одесу», які мають мало спільного з культурою. Як будь-який міф, він розвивається, змінюється або забувається. «Єврейський міф» Одеси зараз теж значно трансформується.

Нагальною необхідністю стає вироблення і проведення в життя міської та регіональної політики позитивної ідентифікації.

Як у загальному вигляді міста, так і в його значущих візуальних маркерах і символах сьогодні простежується поєднання трьох культурних шарів: етнічності, радянськості і космополітизму (глобалізму). В форматі гіпотези можна говорити про перевагу локального над національним у суспільному сприйнятті змісту архітектурної спадщини Одеси.

Тема Одеси, ідентифікації та самоідентифікації одеситів, її міфології та іміджу, дуже гостра. Історія міста сприймається і засвоюється вибірково, а дослідження пластів «міських пам'ятей» підтверджують, що вони є своєрідною «декорацією» для сучасного міського життя [16].

Отже, яка вона, Одеса – кримінальна, музична, катакомбна, історична, винна, морська, храмова і дворова, кінофестивальна, курйозна та літературна?

Одеський літературний міф починається пушкінською подорожжю Євгенія Онегіна, продовжується одеськими розповідями І. Бабеля, творами В. Катаєва, К. Паустовського, Е. Багрицького, І. Льфа та Є. Петрова, В. Жаботинського, М. Жванецького, С. Мілошевича, Г. Голубенка, Г. Палатнікова, та інших, своєрідною романтикою «одеських пісень». Нідерландський славіст та письменник Ян Пауль Гініріхс майстерно об'єднав

та представив читачеві унікальні образи міста, які постають з текстів І. Буніна, К. Паустовського, І. Бабеля, І. Льфа і Є. Петрова, В. Катаєва та Ю. Олеші [8].

Але славетне та барвисте літературне минуле зіграло з Одесою поганий жарт, оскільки «одеський міф» перетворився в об'єкт культу, або туристичний атракціон. Яскрава література 20–40-х років, яка була напівзабороненою і тому особливо солодкою для читання, поза сумнівом, сприяла створенню образу одесита, який не відповідав реальності.

Стосовно культури, основний напрямок політики «нового символізму» поки що залишається певною легітимністю минулого, з певним присмаком реабілітації духу авантюризму, геніальності та прагматизму, притаманних одеситам. Існуючий «одеський міф» влаштовує багатьох одеситів. Але «Сім сорок», одеські розповіді, тільняшки і інший «одеський колорит» відверто дратують, сприймаються іншими одеситами негативно.

Але якщо уважно вчитатися в рядки І. Бабеля, стає зрозумілим, що насправді Одеса – жорстке місто. І завжди була такою. Про це у липні 2015 року йшлося під час публічної дискусії за участю Сергія Жадана, Олександра Ройтбурда та Бориса Херсонського «Культура під час війни». Одеса в цілому була охарактеризована як доволі «байдуже місто», їй доводилося скидати з себе і інші травми, куди більш серйозні. Десять тисяч євреїв було спалено в артилерійських складах, сотні заручників були повішені на Олександрівському проспекті і в інших районах міста. Одеса десятиліттями обходилася без меморіалів на честь загиблих. І тепер, коли ці меморіали з'явилися, ми можемо відверто сказати – це доволі непомітні пам'ятники в місті.

Типовими маркерами одеської ідентичності, на наш погляд можуть бути, географічні умови або природні об'єкти (Чорне море, Хаджибейський та Куяльницький лимани), відомі люди або персонажі (наприклад, М.С. Воронцов, «генерал та кавалер» Хосе де Рибас, герцог де Ришельє та Г. Г. Маразлі, видатні вчені І. Мечников, В. Хавкін, В. Філатов, О. Ляпунов, Дж. Гамов та Л. Заменгоф, С. Корольов, О. Фрумкін, інтернаціональне Товариство південноросійських художників, К. Костанді, Г. Головков, П. Нілус та авіатор Сергій Уточкін, зірка німого кіно В. Холодна, М. Жванецький, Б. Літвак, пам'ятники і символіка міста (Потьомкінські сходи, Оперний театр, Будинок – стіна, якір – серце, «Апельсин», «12 стілець», «Одеса-мама», «Золоте дитя Одеси», «Петя і Гаврик», «Костя та Соня», «Тьотя Соня», «Дружина Моряка», комплекс Саду скульптур Літературного музею), візуальні компоненти (Лаокоон, Гармата з фрегата «Тигр», комплекс Приморського бульвару), бренди і статуси, знакові події історії і культури (пам'ятники Т. Г. Шевченку, І. Франку, Л. Толстому, А. Міцкевичу та І. Бабелю, пам'ятник засновникам Одеси, пам'ятник Невідомому матросу та Алея Слави,

Меморіальний комплекс геноциду євреїв «Дорога смерті», пам'ятник отаману Антону Головатому, пам'ятники з приводу трагічних подій радянської історії ХХ століття – афганської війни та Чорнобильської катастрофи). Проте, компоненти символічного маркування міста складно систематизувати, оскільки, наприклад, візуальна міська символіка часом виступає елементом міської ідентичності, отже, розглянута класифікація умовна і її призначення пов'язано з деталізацією предмета дослідження.

Зрозуміло, що «нова одеська міфологія» вимагає втілення в системі впізнаваних символів, знаків, атрибутів, жестів, та природним чином повинна вбирати в себе найбільш значущі символи і образи всіх епох, включати елементи старого і нового образу міста [15], [18], [32].

За роки незалежності України саме в символічному просторі Одеси міськими та регіональними органами влади робилися певні спроби формування нової одеської ідентичності. Багатонаціональна, поліетнічна та поліконфесійна спільнота шукає відображення у міському просторі.

Прийнята програма позиціонування Одеси як центру розвитку транспортної, торгівельної і туристичної сфер, ІТ-технологій, а також безпечного і надійного процесу інвестицій «Одеса 5Т». Одним з найважливіших інструментів збереження архітектурної спадщини Одеси є подієвий маркетинг і здійснювана з його допомогою підготовка до мегаподій, перш за все культурного характеру. Набувають актуальності питання про механізми реалізації великих проектів, пов'язаних з культурою, брендингом та ребрендингом Одеси, для міста вже розроблено логотип та ідентбук. Бренд міста, наявність ефективно та гармонійно влаштованих суспільних просторів та навігації – все це допомагає не тільки формувати, але й підсилувати певні враження та уяви про Одеси.

Багато фахівців відзначають, що набирає стійкі конкурентні переваги міська ідентичність, що формується на унікальних характеристиках міста, які створюються культурним контентом. Провідні дослідники міської ідентичності підкреслюють, що саме моменти унікальності в сучасному глобалізованому світі користуються попитом та не нивелюються, так як дають особистостям і товариствам конкурентні переваги. Для вирішення цієї суперечності необхідна не тільки державна мудрість, а й активність інтелігенції, не в дискурсі цінностей ХІХ століття, а з розумінням дискурсу модерного.

Г. А. Голубенко свою книгу «нових одеських оповідань» назвав «Рыжий город: Новые одесские рассказы» [9]. Місто–свято, яке посміхається, сміється, попри все, дарує всім усмішку, море, сонце і «легкість буття». Одеса завжди була на перетині багатьох ліній, і виникає відчуття, що вона дуже важлива взагалі для всієї України як земля майбутнього, місто культури,

місто надії. В Одесі завжди були дуже сильні школи живопису та музики, цікаві художники та скульптори, проходять цікаві виставки та музичні фестивалі високого рівня – в тому числі бієнале сучасного мистецтва, міжнародний фестиваль класичної музики Odessa Classics, «Золоті скрипки Одеси», джазовий, в останні два роки – українського року [12], [19], [23].

Цього року пройшов перший літературний флешмоб «Одеса читає, Одесу читають», присвячений дню народження Ісаака Бабеля. Сотні учасників, утворюючи живий ланцюг, читали різними мовами уривки з творів одеських письменників.

Отже, проблема міської ідентичності виходить за межі внутрішнього простору міста, стає тією основою автентичності, на якій формується його конкурентна перевага. Іноді міська ідентичність помилково інтерпретується лише як певна більш–менш «приваблива картинка» для залучення туристів. Саме вона допомагає утримувати мешканців та приваблює інвесторів та туристів та стає важливою складовою сучасного міського розвитку, провідну роль в якому відіграє культура, нові суспільні простори та креативний клас. Все це разом робить місто більш привабливим як для його мешканців, так і для туристів.

Але розуміння міської ідентичності набагато ширше. Важлива частина дослідження міської ідентичності – складний процес дослідження сильних та слабких рис регіонів та територій у порівнянні із конкурентними, процес визначення ідентичності, узгодження суперечливих інтересів зацікавлених акторів. Міська ідентичність залежить від низки політичних, економічних та психологічних факторів, сприйняття, що склалося історично, та оцінок у засобах масової інформації. Ініціативи щодо формування міської ідентичності іноді стають доволі суперечливими та призводять до гострих дискусій та «війни пам'ятників». Позитивна одеська ідентичність не може асоціюватися виключно з якоюсь однією епохою або одним символом, з жорсткою національною ідентичністю. Ключовою проблемою виявляється осмислення власної історії, політичний консенсус навколо оцінки її поворотних подій. Важливо використовувати калейдоскопічний зміст міського міфу для розбудови загального нарративу. Одесі доведеться освоїти нову роль в культурному просторі України та Європи, взяти на себе роль складової загальноєвропейського культурного проекту.

Список використаної літератури

1. Бевз Т. А. Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Одеси.– К.: ІПІЕНД, 2016.– 310 с.
2. Бевз Т. А. Прояви європейської ідентичності в місті Одесі // Наукові записки

- Институту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса.– 2014.– №1.– С. 184–220.
3. Вахштайн В. С. Пересборка города: между языком и пространством // Социология власти.– 2014.– № 2.– С.9–38.
  4. Возняк Т. С. Феномен міста.– Львів: Незалежний культурологічний журнал «І», 2009.– 290 с.
  5. Возняк Т. Львів. Sine qua non – «без чого немає» // «І». Незалежний культурологічний часопис.– Львів, 2003.– № 29.– С. 175–196.
  6. Гаухман М. Міт Одеси: міркування над книжкою Чарльза Кінга «Одеса: дух і смерть міста мрій» [Електронний ресурс] // <http://uamoderna.com/blogy/mikhailo-gaukhan/mit-odesi>.
  7. Гінріхс Я. П. Lemberg–Lwow–Львів: Фатальне місто: пер. с нидерл. / Пер. Я. Довгополий.– К.: Вид-во Жупанського, 2010.– 143 с.
  8. Гінріхс Я. П. Міф Одеси.– К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011.– 182 с.
  9. Голубенко Г. А. Рыжий город: Новые одесские рассказы.– Одесса: Полиграф, 2008.– 320 с.
  10. Голубович И. В. Проблемы современной антропологии. Ч. 1. Самоопределение антропологии. Структура антропологического знания.– Одесса: Акватория, 2015.– 132 с.
  11. Гольц Г. А. Философско-методологические проблемы урбанистики: направления междисциплинарного синтеза // Философия. Сер. 3.– 1995.– № 4.– С. 115–174.
  12. Горбатюк А. Не угасала музыка в Одессе...: Очерки: Взгляд из нового тысячелетия.– Одесса: Оптимум, 2004.– 158 с.
  13. Грицак Я. Й. Нариси Історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст.– К.: Генеза, 1996.– 360 с.
  14. Грицак Я. Історія двох міст: Львів і Донецьк у порівняльній перспективі // Україна модерна. Спеціальний випуск. Львів–Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні.– К.–Львів, 2007.– С. 27–60.
  15. Губарь О. История Одессы: пленительная и поучительная // Режим доступа: http://www.odessiclub.org/publications/almanac/alm_31/alm31_32-36.pdf Дата обращения: 03.02.17.
  16. Джадт Т. «Місця пам'яті» П'єра Нора: Чиї місця? Чия пам'ять? // Ab Imperio.– 2004.– № 1.– С. 44–72.
  17. Єрмоленко В. Оповідач і філософ. Вальтер Беньямін і його час.– К.: Критика, 2011.– 280 с.
  18. Дягилева Н. С. Теоретические аспекты городской идентичности // Брендинг малых и средних городов России: опыт, проблемы, перспективы.– Екатеринбург: УрФУ, 2013.– С. 54–59.
  19. Есть город у моря: Краеведческий сборник / Сост. Ю. А. Гаврилов, Е. М. Голубовский.– Одесса: Маяк, 1990.– 352 с.
  20. Історія Одеси / Голов. ред. В. Н. Станко.– Одеса: Друк, 2002.– 560 с.
  21. Карповець М. Місто як світ людського буття.– Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014.– 258 с.
  22. Кинг Ч. Одесса: величие и смерть города грёз / Пер. с англ. О. Кириченко.– М.: Изд-во Ольги Морозовой, 2013.– 336 с.

23. Кузьминский А. Ты одессит? Проверь! Занимательная история Одессы в вопросах и ответах.– Одесса: Оптимум, 2002.– 360 с.
24. Лотман Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки.– СПб.: Искусство-СПб, 2002.– 768 с.
25. Малахов В. Образ города в современном гуманитарном дискурсе: некоторые проблемные направления // Образ міста в контексті історії, філософії, культури.– К.: Парапан, 2005.– С. 16–19.
26. Мусиезов А. А. Идентичность города: динамика образа Харькова в исторической перспективе // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства.– 2009.– Вип. 15.– С. 488–494.
27. Найдорф М. И. Очерки европейского мифотворчества.– Одесса: Друк, 1999.– 36 с.
28. Портнов А., Портнова Т. Столица застоя? Брежневский миф Днепропетровска // Неприкосновенный запас.– 2014.– № 5 (97).– С. 71–87.
29. Сквирская В., Хэмфри К. Одесса: «скользкий» город и ускользящий космополитизм // Вестник Евразии.– 2007.– № 1 (35).– С. 87–116.
30. Стародубцева Л. В. Метафизика города: наброски к интеллектуальному портрету Харькова // Гуманитарная география: Научный и культурно-просветительский альманах; Сост., отв. ред. Д. Н. Замятин.– Вып. 3.– М.: Институт наследия, 2006.– С. 369–374.
31. Форум: Регіональні ідентичності в сучасній Україні та методи їх вивчення // Україна Модерна. Спеціальний випуск. Львів – Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні.– К.–Львів, 2007.– С. 21–23.
32. Херлихи П. Одесса. История. 1794–1914 / пер. с англ.– Одесса: Optimum, 2007.– 575 с.
33. Шліпченко С. Записано на камені: короткі інтервенції в історію та теорію архітектури.– К.: Всесвіт, 2008.– 352 с.
34. Richardson T. Kaleidoscopic Odessa: History and Place in Contemporary Ukraine.– Toronto: University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 2008.– 240 р.
35. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture.– SAGE, 1992.– 211 p.

Фарида Тихомирова

ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ ОДЕССИТОВ И ОБРАЗ ГОРОДА В МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

В статье актуализируются проблемы городской идентичности в междисциплинарных исследованиях города, одним из направлений которого становится внимание к определенному локальному пространству и идентичности. Целью данной статьи является попытка раскрыть некоторые аспекты антропологии городского пространства и идентичности на примере Одессы. Положительная одесская идентичность не может ассоциироваться исключительно с какой-то одной эпохой или одним мифом, символом, с

жесткой национальной идентичности.

Ключевые слова: городской миф, территориальная идентичность, региональная идентичность, локальная идентичность, идентичность со средой, городская идентичность, ребрендинг города.

Farida Tikhomirova

TERRITORIAL IDENTITY OF ODESSITS AND IMAGE OF CITY IN INTERDISCIPLINARY RESEARCHES

Territorial (local and regional) identities and processes which are contributed to their decline require interdisciplinary research. The city becomes one of the main specific and autonomous objects of social and humanities knowledge, such as sociology, urbanism, economics, political science, demography, cultural studies, cultural anthropology, cultural geography. It becomes also a certain socio-cultural «knot», and it is not only methodological, but also the historical origin of the coordinates in the social space.

Style is a form of presentation of the identity of any real social community. Unfortunately, there are no good researchings concerning the territorial identity of Odessits.

Among the most important principles that caused the decline of territorial identities, researchers call the rapid urbanization and industrialization and imperfect policies for the formation of national identity. Thanks to the accelerated urbanization, the city of the Soviet period created the type of «first-generation city dweller», which has not lost contact with the peasant subculture and psychology. They come into conflict with the meanings and behavior patterns that shapes the information society and imposes the commercialized mass culture. As a result, certain socio-cultural differences are fixed. The key problem is the comprehension of its own history, a political consensus around the assessment of its turning events.

During the years of Ukraine's independence, it was in the symbolic space of Odessa city and a new Odessa identity was made by the most active attempts of regional authorities. The program of positioning of Odessa as the center of development of transport, trade and tourist spheres, IT-technologies, as well as safe and reliable investment process «Odessa 5T» is accepted. The mechanisms for implementation of projects related to culture, branding and rebranding of Odessa is becoming urgent.

Positive Odessa identity can not be associated with only one epoch or one symbol, it requires expression, incarnation in the system of recognizable characters, signs, attributes, gestures, and in a natural way should absorb the most significant symbols and images of all epochs.

Keywords: territorial identity, regional identity, local identity, environmental

identity, social urban identity, settlement identity, urban rebranding.

References

1. Bevz T. A. (2016) Politychni identychnosti v suchasni Ukraini: miska hromada Odesy [Political Identities in Contemporary Ukraine: Odessa City Community], Kyiv, IPIEND, 310 p.
2. Bevz T. A. (2014) Proiavy yevropeiskoi identychnosti v misti Odesi [Manifestations of European identity in the city of Odessa], Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa, № 1, pp. 184–220.
3. Vahstajin V. S. (2014) Peresborka goroda: mezhdz jazykom i prostranstvom [Re-assembly of the city: between language and space], Sociologija vlasti, № 2, pp. 9–38.
4. Vozniak T. S. (2009) Fenomen mista [The phenomenon of the city], Lviv, Nezaleznyi kulturolohichni zhurnal «D», 290 p.
5. Vozniak T. (2003) Lviv. Sine qua non – «bez choho nemaie» [Sine qua non – «without that»], «D». Nezaleznyi kulturolohichni chasopys, 1 29, pp. 175–196.
6. Gaukhan M. (2017) Mit Odesy: mirkuvannia nad knyzhkoiu Charlza Kingha «Odesa: dukh i smert mista mrii» [The myth of Odessa: reasoning over the book by Charles King «Odessa: the spirit and death of the city of dreams»], <http://uamoderna.com/blogy/mikhailo-gaukhan/mit-odesi>. Data zvernennia: 03.02.17.
7. Hinrikhs Y. P. (2010) Lemberg–Lwow–Lviv: Fatalne misto [Lemberg–Lwow–Lviv: Fatal City], Kyiv, Vydavnytstvo Zhupanskoho, 143 p.
8. Hinrikhs Y. P. (2011) Mif Odesy [The myth of Odessa], Kyiv, DUKH I LITERA, 182 p.
9. Golubenko G. A. (2008) Ryzhij gorod: Novye odesskie rasskazy [Red City: New Odessa Stories], Odessa, Poligraf, 320 p.
10. Golubovich I. V. (2015) Problemy sovremennoj antropologii. Chast' 1. Samoopredelenie antropologii. Struktura antropologicheskogo znanija [Problems of modern anthropology. Part 1. Self-determination of anthropology. The structure of anthropological knowledge], Odessa, Akvatorija, 132 p.
11. Gol'c G. A. (1995) Filosofsko-metodologicheskie problemy urbanistiki: napravlenija mezhdisciplinarnogo sinteza [Philosophical and Methodological Problems of Urban Studies: Directions of Interdisciplinary Synthesis], Ser. 3. Filosofija, № 4, pp. 115–174.
12. Gorbatjuk A. (2004) Ne ugasala muzyka v Odesse...: Oчерki: Vzglyad iz novogo tysjacheletija [Music in Odessa did not quench...: Essays: A look

- from the new millennium], Odessa, Optimum, 158 p.
13. Hrytsak Ya. I. (1996) *Narysy Istorii Ukrainy: Formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX–XX st.* [Essays on the History of Ukraine: Formation of the Modern Ukrainian Nation of the XIX–XX centuries], Kyiv, Heneza, 360 p.
  14. Hrytsak Ya. (2007) *Istoriia dvokh mist: Lviv i Donetsk u porivnialni perspektyvi* [The history of two cities: Lviv and Donetsk in the comparative perspective], *Ukraina moderna. Spetsialnyi vypusk. Lviv–Donetsk: sotsialni identychnosti v suchasni Ukraini*, Kyiv–Lviv, pp. 27–60.
  15. Gubar’ O. (2014) *Istoriia Odessy: plenitel’naja i pouchitel’naja* [The history of Odessa: captivating and instructive] http://www.odessitclub.org/publications/almanac/alm_31/alm31_32–36.pdf.
  16. Dzhadt T. (2004) «Mistsia pamiaty» Pjera Nora: Chyi mistsia? Chyia pamiat? [«Pieces of Memory» by Pierre Nora: Whose places? Whose memory?], *Ab Imperio*, № 1, pp. 44–72.
  17. Yermolenko V. (2011) *Opovidach i filosof. Valter Benjamin i yoho chas* [The narrator and the philosopher. Walter Benjamin and his time], Kyiv, Krytyka, 280 p.
  18. Djagileva N. S. (2013) *Teoreticheskie aspekty gorodskoj identychnosti* [Theoretical Aspects of Urban Identity], *Brending malyh i srednih gorodov Rossii: opyt, problemy, perspektivy*, Ekaterinburg, UrFU, pp. 54–59.
  19. *Est’ gorod u morja: Kraevedcheskij sbornik (1990)* [There is a city by the sea: Local history collection] Sost. Ju. A. Gavrilo, E. M. Golubovskij, Odessa, Majak, 352 p.
  20. *Istoriia Odessy (2002)* Holov. red. V. N. Stanko. [History of Odessa], Odesa, Druk, 560 p.
  21. Karpovets M. (2014) *Misto yak svit liudskoho buttia : monohrafiia* [City as the world of human existence: monograph], Ostroh, Vyd-vo Natsionalnoho un-tu «Ostrozka akademiia», 258 p.
  22. Kynh C. (2013) *Odessa: velichie i smert’ goroda gryoz* [Odessa: the grandeur and death of the city], Moscow, Yzd-vo Olhy Morozovoi, 336 p.
  23. Kuzmyskyi A. (2002) *Ty odessyt? Prover! Zanymatelnai istoriia Odessy v voprosakh y otvetakh* [Are you from Odessa? Check it out! The entertaining history of Odessa in questions and answers], Odessa, Optimum, 360 p.
  24. Lotman Yu. M. (2002) *Semiosfera. Kul’tura i vzryv. Vnutri myslyashchih mirov. Stat’i. Issledovaniya. Zametki* [Semiosphere. Culture and explosion. Inside the thinking worlds. Articles Research Notes], Spb., Yskusstvo–SPB, 768 p.
  25. Malakhov V. (2005) *Obraz horoda v sovremennom humanyarnom dyskursе: nekotorye problemnye napravleniia* [The image of the city in modern hu-

- manitarian discourse: some problem areas], *Obraz mista v konteksti istorii, filosofii, kultury*, Kyiv, Parapan, pp. 16–19.
26. Musyezdov A. A. (2009) *Ydentychnost horoda: dynamyka obraza Kharkova v ystorycheskoi perspektyve* [Identity of the city: the dynamics of the image of Kharkov in the historical perspective], *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiolohichnoho analizu suchasnoho suspilstva*, Vyp. 15, pp. 488–494.
  27. Naidorf M. Y. (1999) *Ocherky evropeiskoho myfotvorchestva* [Sketches of European myth creation], Odessa, Druk, 36 p.
  28. Portnov A., Portnova T. (2014) *Stolytsa zastoia? Brezhnevskiy myf Dnepropetrovska* [The capital of stagnation? Brezhnev’s myth of Dnipropetrovsk], *Neprykosnovennyi zapas*, № 5 (97), pp. 71–87.
  29. Skvyrskaia V., Khemfry K. (2007) *Odessa: «skolzkyy horod» y uskolzaiushchy kosmopolityzm* [Odessa: «slippery» city and slippery cosmopolitanism], *Vestnyk Evrazyi*, № 1 (35), pp. 87–116.
  30. Starodubtseva L. V. (2006) *Metafyzika horoda: Nabrosky k intelektualnomu portretu Kharkova* [Metaphysics of the city: sketches for the intellectual portrait of Kharkov], *Humanytarnaia heohrafiia: Nauchnyi y kulturno-prosvetytelskyi almanakh*, Vyp. 3, Moscow, Instytut nasledyia, pp. 369–374.
  31. *Forum: Rehionalni identychnosti v suchasni Ukraini ta metody yikh vyvchennia (2007)* [Forum: Regional identities in modern Ukraine and methods for their study], *Ukraina Moderna. Spets. vyp. Lviv–Donetsk: sotsialni identychnosti v suchasni Ukraini*, Kyiv–Lviv, pp. 21–23.
  32. Herlihi P. (2007) *Odessa. Istoriia. 1794–1914* [Odessa. History 1794–1914], Odessa, Optimum, 575 p.
  33. Shlipchenko S. (2008) *Zapysano na kameni: korotki interventsii v istoriiu ta teoriuu arkhitektury* [Recorded on the stone: brief interventions in the thorum and the theory of architecture], Kyiv, Vsesvit, 352 p.
  34. Richardson T. (2008) *Kaleidoscopic Odessa: History and Place in Contemporary Ukraine*. Toronto, Un-ty of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 240 p.
  35. Robertson R. (1992) *Globalization: Social Theory and Global Culture*. SAGE, 211 p.

Стаття надійшла до редакції 6.05.2017.

Стаття прийнята 11.06.2017.